





INTERVIEW MET
PROF. MR. M.J.A. VAN MOURIK

Oud-notaris en hoogleraar Notarieel Recht
aan de Radboud Universiteit te Nijmegen

Foto: Truus van Gog

EEN ERFENIS WORD JE IN DE SCHOOT GEWORPEN; JE HOEFT ER NIETS VOOR TE DOEN. EEN BUITENKANSJE. MAAR DE AFWIKKELING VAN NALATENSCHAPPEN KAN VOOR VEEL PROBLEMEN ZORGEN. EN SOMS KRIJGEN DE KINDEREN NIETS, TERWIJL ZE ER WEL OP REKENEN. OUD-NOTARIS EN PROFESSOR MR. M.J.A. VAN MOURIK: 'ALLES WAT HET LEVEN TE BIEDEN HEEFT, KOMT TOT UITDRUKKING BIJ DE AFWIKKELING VAN DE ERFENIS.'

'Stel, vader en moeder zijn gescheiden. Met Kerstmis komt vader bij de kinderen op bezoek met groot nieuws: hij heeft een nieuwe vriendin. De kinderen reageren argwanend. Er ontstaan al snel spanningen tussen vader en zijn nieuwe vriendin aan de ene kant en de kinderen uit het eerste huwelijk aan de andere kant. Die worden nog erger als de nieuwe stiefmoeder een kind krijgt. Trouwt vader in gemeenschap van goederen, dan gaat de helft van zijn vermogen direct naar stiefmoeder. Wordt het gedrag van die snotapen van kinderen vader te gortig, dan ontferft hij ze. Dan gaat alles na zijn dood naar stiefmoeder, en vervolgens eventueel naar haar nieuwe partner en kinderen. Vader kan dat zó regelen, in een testament; hij hoeft daar geen reden voor op te geven en de kinderen zullen het pas na zijn overlijden ontdekken. Als hij het wel vertelt, wordt de verhouding er natuurlijk niet beter op.'

Problemen

Van Mourik heeft vaak met dit soort situaties te maken gehad, het is dagelijkse kost voor notarissen. 'Dit komt zowel voor na een scheiding als na het overlijden van een eerste echtgenote. De verhouding tussen stiefouders en -kinderen is een van de grootste bronnen van ellende als het over erfenissen gaat. Ik schat dat in meer dan de helft van zulke boedelafwikkelingen problemen ontstaan. De belangrijkste reden om kinderen te onterven is de wens om de nieuwe partner goed verzorgd achter te laten. Een tweede reden is vaak: als een van de kinderen zich misdraagt. Zoonlief is bijvoorbeeld aan de drugs, dus alles wat hij krijgt wordt direct wordt omgezet in verdovende middelen. Ook als een kind het criminele pad opgegaan is, kan een ouder daarin redenen zien om dat kind te onterven. Het kan ook zijn dat een kind zich weinig aan de ouder gelegen laat liggen of zich zelfs nooit meer laat zien.' >>

Stieffamiliegevaar

Sinds 2003 gaat alles naar de langstlevende echtgenoot, tenzij het in een testament anders is bepaald. De kinderen krijgen een geldvordering ter grootte van hun erfdeel, die pas opeisbaar is als de achterblijvende echtgenoot is overleden. Van Mourik is degene die ervoor heeft gezorgd dat de positie van de langstlevende op deze manier is versterkt. Tot 2003 erfden de kinderen direct, op gelijke voet als de langstlevende echtgenoot, en dat betekende dat de echtgenoot alleen bij de gratie van de kinderen gebruik kon blijven maken van het huis, de spullen en het geld. Veel mensen stelden de rechten van de langstlevende zeker door een zogenaamd langstlevendentestament; sinds 2003 is dat dus niet meer nodig.

Van Mourik: 'Voor de tweede echtgenoot geldt in beginsel dezelfde regeling. Maar dan treedt het stieffamiliegevaar op: het risico dat de langstlevende stiefouder de erfenis opmaakt. Dat hoeven de kinderen niet te accepteren, en daarom kunnen zij hun vordering veiligstellen. Dat gebeurt door overdracht van geld of goederen. De kinderen zitten dan goed met hun erfdeel, maar ze kunnen er nog niet over beschikken. De echtgenoot houdt het vruchtgebruik. Het is overigens mogelijk de kinderen bij testament het recht op veiligstelling te ontnemen.'

Wildwesttijdperk

Wie wél een testament maakt, kan zijn nalatenschap naar eigen keuze regelen. Van Mourik: 'De verwachting was dat het aantal testaments na 2003 zou afnemen, omdat een testament toen niet meer nodig was om de positie van de langstlevende veilig te stellen. Maar dat is niet gebeurd; er worden per jaar nog steeds ruim 300.000 testaments gemaakt. Mijn ervaring is dat dat vaak gebeurt in stiefouder- en niet-huwelijkse situaties. Op het gebied van relaties leven we in een wildwesttijdperk. Mensen willen tegenwoordig van alles regelen. Ten eerste omdat de mogelijkheden er zijn, en ten tweede omdat de relatiepatronen steeds complexer worden. Het is een van de mooie taken van de notaris om uit te leggen wat je allemaal bij testament kunt vastleggen.'

Corrigerende rol

Van Mourik herinnert zich een bijzonder geval. 'Een cliënt van mij wilde zijn dochter ont-erven. Een goede notaris is geïnteresseerd in de beweegredenen van zijn cliënt, dus ik vroeg waarom hij dat wilde doen. Mijn cliënt antwoordde dat hij zijn dochter al twintig jaar niet had gezien, terwijl zijn andere kinderen regelmatig langskwamen. Daar kon ik me wat bij voorstellen en zo is het testament opgemaakt. Toen mijn cliënt was overleden sprak ik de dochter. Zij beaamde dat ze al vele jaren geen contact meer met haar vader had gehad. Ik vroeg haar waarom dat zo was, en ze vertelde me dat haar vader haar vroeger had misbruikt. Daar ben ik verschrikkelijk van geschrokken. Gelukkig had deze dochter recht op haar legitieme portie. Dat is een aanspraak die kinderen altijd houden, ook al zijn ze ont-erfd. Het betekent dat zij een vordering hebben op de erfgenamen, ter hoogte van de helft van wat ze verkregen zouden hebben als er geen testament was. Stel dat iemand een echtgenoot en twee kinderen nalaat, dan krijgt ieder een derde deel. De legitieme portie is in dat geval de helft daarvan, dus een zesde deel. Deze zaak heeft mijn mening over de legitieme portie veranderd; vroeger was ik er niet zo'n voorstander van, maar in een zaak als deze kan de legitieme portie een soort corrigerende rol spelen.' >>

Exit 'ik-opa'?

Door de vernieuwde successiewet verandert de testamentenpraktijk, aldus professor Van Mourik.

'Kleinkinderen en neven en nichten zijn beter af. Kleinkinderen krijgen een vrijstelling van negentienduizend euro, net als kinderen. Voor kleinkinderen was dat vierduizend euro. Voor neven en nichten treedt een flinke tariefsverlaging op. Verder bestrijdt het nieuwe recht constructies, die in het leven zijn geroepen om belastingheffing te omzeilen. Zo wordt de ik-opa-clausule, een merkwaardige en ingewikkelde constructie om belasting te ontwijken door kleinkinderen direct via hun ouder een theoretisch deel te laten erven, uiterst onaantrekkelijk. Een overgangsregeling komt er niet, zodat het effect is dat mensen met een ik-opa-clausule er goed aan doen hun testament te veranderen.'

**'SOMMIGE
FAMILIE-
GEHEIMEN
KOMEN
PAS BIJ DE
BOEDEL-
AFWIKKELING
NAAR
BOVEN'**

Onwettig halfzusje

Sommige familiegeheimen komen pas bij de boedelafwikkeling naar boven. Een bekend fenomeen voor notarissen: het raadselachtige legaat. 'Dan staat er bijvoorbeeld in een testament dat een zekere Priscilla Jansen een bepaald bedrag moet krijgen. Niemand van de familie kent Priscilla, niemand begrijpt waarom de overledene haar wat nalaat. Ja, uiteindelijk blijkt dat dan een niet erkend halfzusje van de kinderen te zijn.'

Ondanks alle problemen die zich in families voordoen geniet Van Mourik, die zelf overigens al veertig jaar met dezelfde vrouw is getrouwd, van het erfrecht. 'Ik ben er dol op. Alles wat het leven te bieden heeft, komt tot uitdrukking bij de afwikkeling van nalatenschappen. Ik vind het prachtig, maar dat komt misschien ook omdat ik zelf nogal vrolijk van aard ben.' <<

'EEN GOEDE
NOTARIS IS OOK
GEÏNTERESSEERD
IN DE BEWEEG-
REDENEN VAN
ZIJN CLIËNT'

U bepaalt wie erft, maar onterven gaat niet zomaar

Als u geen testament heeft, gaan uw bezittingen en schulden na uw overlijden naar uw partner (met wie u getrouwd bent of een geregistreerd partnerschap heeft) en kinderen. In eerste instantie gaat alles naar uw partner en krijgen uw kinderen een geldvordering. Heeft u geen partner en kinderen, dan gaat de erfenis naar verdere familieleden: ouders, broers en zussen en hun afstammelingen, of nog verdere familie. Zo is het in de wet geregeld.

Maar u kunt daarvan afwijken, want u bepaalt zelf aan wie u nalaat. Dat doet u met een testament, dat u bij de notaris laat opstellen. Als erfgenamen kunt u aanwijzen wie u wilt: dat kunnen familieleden zijn, maar ook een goede vriend, kinderen van vrienden, de sportvereniging of een goed doel. Als u specifieke onderdelen van uw nalatenschap aan iemand wilt toedelen, zoals een bepaalde kast, sieraden of een geldbedrag, dan kunt u dat met een legaat doen.

Zonder goede redenen zult u het niet snel doen, maar u kunt uw kinderen en kleinkinderen onterven. Zij zijn dan geen erfgenaam, maar ze houden wel recht op hun legitieme portie. Dat is een som geld ter grootte van de helft van wat het (klein)kind zou hebben gekregen als u geen testament zou hebben. Een voorbeeld: u heeft twee zoons, maar u wilt dat uw vermogen maar naar een van uw zoons gaat. De onturfde zoon heeft dan recht op zijn legitieme portie, die de helft is van wat hij zonder testament had geërfd. Als de nalatenschap € 100.000 bedraagt, dan heeft de onturfde zoon aanspraak op de helft van € 50.000, dus € 25.000. Die legitieme portie krijgt het onturfde (klein)kind niet automatisch. De onturfde moet het recht hierop claimen binnen vijf jaar na het overlijden. Ook uw partner kunt u onterven. Maar ook dat gaat niet zomaar, want uw partner heeft recht om op een passende manier verzorgd achter te blijven. Bijvoorbeeld door het recht om in de woning te blijven wonen. De onturfde partner krijgt dat niet automatisch, maar moet daar aanspraak op maken.